

Kolozsi Pál Péter

Hogyan törhetünk ki a közepes fejlettség csapdájából?

Palotai Dániel – Virág Barnabás

Versenyképesség és növekedés

MAGYAR NEMZETI BANK, 2016

Palotai Dániel – Virág Barnabás

VERSENYKÉPESSÉG
ÉS
NÖVEKEDÉS

ÖSSZEFOGLALÓ: A globális pénzügyi válság újra ráirányította a figyelmet a gazdasági folyamatok fenntarthatóságára, illetve a gazdaság versenyképességére. Egyértelművé vált, hogy egyensúly és versenyképesség nélkül nincs tartós növekedés. Magyarország ennek megfelelően az akut válságkezelési intézkedéseket követően olyan gazdaságpolitikai fordulatot hajtott végre, amely a korábbi dichotómiával szakítva összebékítette a makropénzügyi egyensúlyt és a reálgazdasági növekedést. A strukturális átalakítások és a stabilizáció lehetőséget teremtett az egymást erősítő versenyképességi reformokra, hiszen a versenyképes magyar gazdaság egyszerre jelent versenyképes munkaerőpiacot és emberi erőforrást, versenyképes vállalati szektort, versenyképes államot, valamint versenyképes pénzügyi és bankrendszert. A szükséges átalakításoknak egyfajta vezérfonala lehet a Magyar Nemzeti Bank Versenyképesség és növekedés című monográfiája, amely szerint a termelési tényezők és az értékteremtő-képesség közötti egyensúly javítására van szükség, hogy Magyarország egy új egyensúlyi pályára állhasson át, és kikerüljön a közepes fejlettség csapdájából. A monográfia egyértelmű társadalmi hasznosulását jelenti, hogy 2017 elejére számos megfogalmazott javaslat esetében konkrét intézkedésekre is sor került.

KULCSSZAVAK: versenyképesség, növekedés, reform, stabilizáció

JEL KÓD: E58, E62, H20, J20, O40

A versenyképesség egyike az utóbbi évtizedek és kiemelten az utóbbi évek legtöbbet használt és hivatkozott közgazdasági-gazdaságpolitikai fogalmainak. A versenyképesség közelmúltbeli felértékelődése bizonyosan nem független a 2008-ban kitört és egyes országokban komoly károkat tevő gazdasági válságtól, amelynek sok tanulsága közül az egyik épp az volt, hogy

a növekedés csak akkor ér valamit, ha fenntartható – az olcsó hitelek korában sincs olcsó siker, a fundamentálisan nem megalapozott folyamatok előbb-utóbb összeomláshoz vezetnek. Az is ráirányította a figyelmet a nemzetközi versenyben való helytállás fontosságára, hogy a válságévek a nyugati világon belül emelkedő jövedelmi egyenlőtlenségeket, szociális és politikai feszültségeket hoztak, amelyek a gazdasági környezetre is visszahatottak.

Levelezési e-cím: kolozsip@mnbn.hu

A növekedési kilátások mindeközben jellemzően visszafogottak, a pesszimistább hangok szerint tartós stagnálásra kell felkészülni (*secular stagnation*¹), a külső egyensúlytalanságok emelkednek, a közpénzügyek pedig sok országban egyre kifeszítettebbek. Sokan immár félelemmel vegyes bizonytalanságérzettel tekintetnek a jövőbe, különösen az egész gazdasági struktúra radikális változásával fenyegető – vagy kecsgetető –, illetve az intézményi környezet állóképességét is tesztelő negyedik ipari forradalomra.

A gazdaságtörténeti tapasztalatok alapján Magyarországon tán az átlagosnál is fontosabb a versenyképesség: sajnálatos módon épp azért, mert az 1970-es évektől kezdődő nagyságrendileg négy évtizedben hazánk – egy-egy rövidebb, kivételes periódustól eltekintve – rendre az egyensúly és a növekedés közötti választás kényszerével szembesült, azaz nem volt képes tartósan egyszerre elérni az államháztartás és a folyó fizetési mérleg fenntartható egyensúlyát, illetve a gazdaság növekedését (Matolcsy, 2015).²

A versenyképesség hazai fókuszba kerülését mutatja, hogy a Magyar Nemzeti Bank (MNB) 2015-ben útjára indított könyvsorozatában az Egyensúly és növekedés című kötet után 2016-ban Versenyképesség és növekedés címen jelent meg monográfia.³ A *Palotai Dániel* és *Virág Barnabás* által szerkesztett jegybanki kötet a munkavállalás, a vállalati szféra, az állam, az emberi erőforrás és a bankszektor versenyképességének, valamint az EU-támogatások hatékonyabb felhasználásának területeit vizsgálva elemzi a hazai versenyképesség jelenlegi kihívásait, valamint konkrét javaslatokat is tesz azok orvoslására. Jelen esszé arra tesz kísérletet, hogy a versenyképesség általánosabb kereteinek bemutatása után értékelje a Magyarország előtt álló versenyképességi kihívásokat, valamint bemutassa az ezekkel kapcsolatban megfogalmazott jegybanki javaslatokat, illetve a kapcsolódó intézkedéseket.

MITŐL LESZ EGY NEMZETGAZDASÁG VERSENYKÉPES?

Nem könnyű definiálni, mi is tesz pontosan egy adott gazdaságot versenyképesé vagy épp versenyképtelenné. Korábban népszerűek voltak azok a leegyszerűsítő és ezért nem is túl előremutató megközelítések, amelyek szerint a versenyképesség az alacsony költségzintet (például béreket) jelenti, azaz a versenyképesség fokmérője a valamilyen árindexen alapuló reálárfolyam. Mások azt hangsúlyozták, hogy a versenyképesség végső soron nem más, mint a megfelelő egészségi állapot, a jó oktatási rendszer vagy az innovációs képesség, illetve a köz- és jogbiztonság, a közszolgáltatások és az infrastruktúra minősége vagy akár a kedvező klimatikus viszonyok. Holisztikusabb és ezért teljesebb a globális versenyképességi jelentést 1979 óta minden évben elkészítő World Economic Forum (WEF)⁴ hozzáállása, amely szerint a versenyképesség azon intézmények, politikák és egyéb tényezők összessége, amelyek meghatározzák egy adott nemzetgazdaság termelékenységét. Más, ugyancsak általános megközelítések szerint a versenyképességet az határozza meg, hogy egy ország milyen mértékben képes polgárainak (lakosainak) jólétét és jóllétét elősegíteni, az életszínvonalat emelni, sőt akár az országgal, a közösséggel való azonosulást elősegíteni. Az Európai Bizottság szerint⁵ a versenyképesség egyrészt a vállalatok hazai és nemzetközi piacon való helytállását, másrészt pedig az egyes országok azon képességét jelenti, milyen mértékben képesek elősegíteni a vállalati szektor fejlődését. A versenyképesség ebből adódóan a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés alapvető meghatározója.

A generálisabb definíciók tekintetében az elmentmondások talán inkább csak látszólagosak, hangsúlybeliek, hiszen a termelékeny gazdaság növekvő teljesítményt és jövedelmet jelent, ami potenciálisan emeli a jólétet és jóllétet is.

Nem kétséges, hogy a termelékenyég fontos eleme a versenyképességnek, hiszen produktivitás nélkül nincs növekedés és a jövedelmek emelkedése sem lehet fenntartható, miközben a jövedelemszint nagyban befolyásolja az emberi életminőséget. Fontos ugyanakkor az is, hogy a valódi versenyképesség feltételezi, hogy a produktivitás emelkedéséből minél szélesebb tömegek részesüljenek, azaz az ország általános gazdasági és életszínvonala is emelkedjen, és a versenyképesség prosperitáshoz vezessen. Azok a valóban versenyképes gazdaságok, amelyek fenntartható és inkluzív növekedést tudnak megvalósítani, folyamatosan emelve annak a valószínűségét, hogy a gazdasági növekedésből a társadalom egésze részesedni tud.⁶ Mindezt természetesen számos tényező meghatározza, ide értve a definíciókban megragadott oktatást, egészségügyet, infrastruktúrát.

A versenyképesség mélyebb rétegei egyértelműen függnék az adott országeközösség által vallott értékektől és az alkalmazott szabályoktól – azaz az intézményi környezettől. A neoklasszikus közgazdaságtanban sokáig méltatlanul elhanyagolt intézmények jelentőségét egyre inkább elismeri a közgazdászszakma, és ma már nem az a kérdés, hogy az intézmények, a szabályozás minősége elsődleges-e a gazdaság fejlődése szempontjából (hiszen nyilvánvalóan igen), hanem az, milyen intézményekre van szükség ahhoz, hogy egy gazdaság emelkedő pályára álljon és ott is maradjon. Nincs egyetértés azzal kapcsolatban, hogy mi tekinthető az intézményi fejlődés motorjának, és melyek azok a faktorok, amelyek a „beragadásáért” felelősek. *Rodrik* és *Subramarian* (2003) szerint a fejlődés elsőszámú magyarázó tényezői a piacgazdaság alapját jelentő tulajdonjog védelmét garantáló intézmények (*market creating institutions*), a piac működését szabályozó intézmények (*market regulating institutions*), a stabilizációs intézmények (*market stabilizing institutions*), valamint a legitimitást biztosító intézmények

(*market legitimizing institutions*). Az intézményi iskola egyik élő legendája, *Douglas North* szerint bár elméleti szinten az ideális intézményi mix meghatározása szinte lehetetlen feladat, de a múltbeli tapasztalatok alapján néhány általános következtetést le lehet vonni.⁷ North (1992) gondolatait összegezve a következőkre juthatunk.

① Az intézményi mátrixot nemcsak a formális szabályok, hanem az informális normák, szokások is alkotják, amelyek ugyancsak hatnak a gazdasági teljesítményre. A formális szabályoknak összhangban kell lennie az informális alapokkal, vagyis minden országnak a saját adottságaira építő, azokhoz illeszkedő válaszokat kell adnia a kihívásokra. A mások által már megalkotott, „nyugati” receptek másolása nem jelent megoldást.

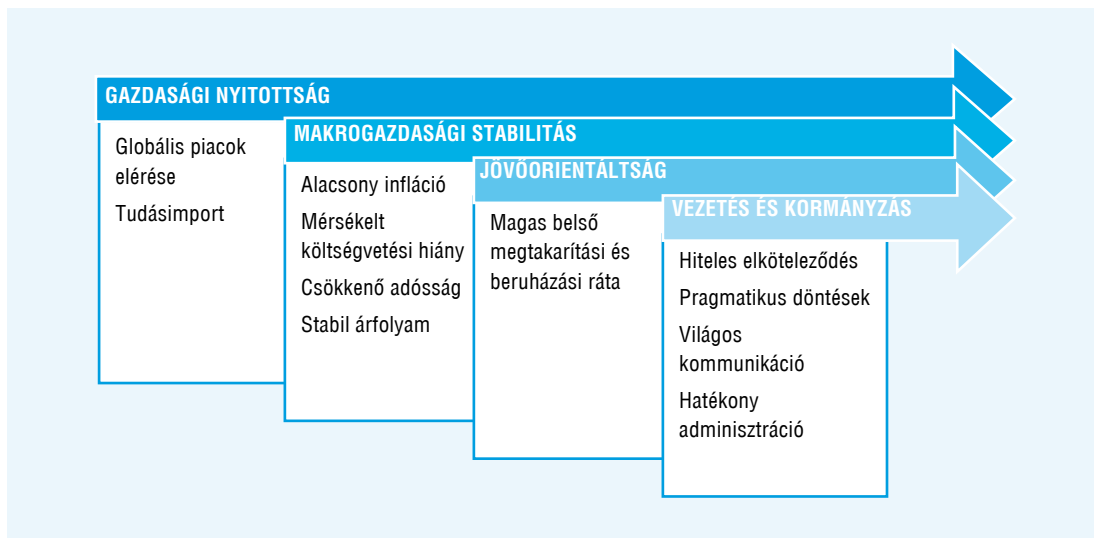
② A politikum az a társadalmi alrendszer, ahol a gazdasági teljesítményt előmozdító szabályok megalkotása zajlik. Fontos ezért, hogy a politikai intézményrendszer stabil és legitim legyen.

③ A versenyképes gazdaság feltétele az alkalmazkodóképesség.⁸ A jó gazdasági teljesítmény alapja az intézményi mátrix flexibilitása, a technológiai és demográfiai, illetve egyéb változásokhoz alkalmazkodni képes szabályozás, állami (társadalmi), illetve politikai (gazdasági) működés.

A Világbank által összegyűjtött nemzetközi tapasztalatok alapján ugyancsak az adódik, hogy egy gazdaság versenyképessége több egymásra épülő, egymást kiegészítő tényezőn múlik: egyszerre kell jellemeznie az adott országot gazdasági nyitottságnak, makrogazdasági stabilitásnak, magas megtakarítási és beruházási rátával leírható jövőorientáltságnak és jó minőségű kormányzásnak. (*Lásd 1. ábra*)

A versenyképesség tehát összetett fogalom, egy gazdaság nem tehető kompetitívve egy-egy részterület elszigetelt fejlesztésével.⁹ Ezért is üdvözlendő, hogy a versenyképességről szóló hazai szakmai közbeszéd a Versenyképesség

A VERSENYKÉPESSÉGHEZ SZÜKSÉGES FELTÉTELEK A NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK TÜKRÉBEN

Forrás: MNB, World Economic Forum (2017)

és növekedés című kötet megjelenésével ismét egy olyan tudományos, nemzetközi tapasztalatokat is bemutató monográfia körül tud forogni, amely nem redukálja egy-egy könnyen kipipálható feladatra a versenyképesség fejlesztését, hanem egyértelműen a versenyképesség komplex megközelítését fogadja el.

MIÉRT AKTUÁLIS KÉRDÉS MA MAGYARORSZÁGON A VERSENYKÉPESSÉG?

A gazdasági válság tapasztalataiból adódóan a 2010–2013-ban elkezdett gazdaságpolitikai fordulat arra fókuszált, hogy a korábbi dichotómiával szakítva összebékítse a makropénzügyi egyensúlyt és a reálgazdasági növekedést. Ezt a pénzügyi és gazdasági stabilizációs célt szolgálta a fiskális és a 2013 után bekövetkezett monetáris politikai fordulat is. A pozitív folyamatok fenntarthatósága és a magyar gazdaság fejlettségbeli lemaradásá-

nak leküzdése, illetve a nyugat-európai szinthez való felzárkózása ugyanakkor azt követeli meg, hogy a stabilizációt követően a magyar gazdaságpolitika fő fókusza a versenyképesség növelése legyen (Matolcsy, 2016). Különösen fontos ez, mert sokak vágyálmával szemben a felzárkózás nem automatikus, hanem kemény és szisztematikus munkát igényel – az utóbbi öt évtizedben jóval több olyan ország volt, amelynek nem sikerült kitörnie a fejlődő státusból, mint amennyinek igen.¹⁰

Az utóbbi évek stabilizációja lehetővé tette, hogy Magyarország a hosszabb távú versenyképességre koncentrálhasson. A 2008-as globális pénzügyi és gazdasági válság magyarországi begyűrűzését követő két év egyfajta tűzoltással telt, a fundamentális, rendszerszintű reformok 2010-ben kezdődtek el. Márpedig 2010-ben a kiindulási helyzet nem volt könnyű: egyszerre kellett kezelni a pénzügyi és adósságválságot, illetve a torz költségvetési szerkezet, az uniós szinten kirívóan alacsony munkaerő-piaci aktivitást és az

alacsony potenciális növekedés problémáját, miközben a nemzetközi pénzügyi és politikai környezetből adódóan a konvencionális – kiadásoldali és a deficitit növelő – költségvetési intézkedések nem álltak Magyarország rendelkezésére.¹¹ Az egyensúly és a növekedés összebékítése a gyakorlatban ezért prudens fiskális politikát, az államadósság csökkentését, az adórendszer reformját, foglalkoztatási reformot, a lakossági devizahitelek kérdésének rendezését és új megközelítésű monetáris politikai hozzáállást jelentett. A meghozott döntések, a megtett lépések révén érdemben emelkedett az aktivitási és a foglalkoztatási ráta, csökkent a munkanélküliség, jelentősen és tartósan az Európai Unió által elvárt 3 százalékos GDP-arányos szint alá mérséklődött az államháztartási hiány, fenntarthatóan csökkenő pályára állt az államadósság-ráta,¹² s ezzel párhuzamosan érdemben csökkent a magyar gazdaság külső eladósodottsága, és Magyarország 2013-ban kikerült az Európai Unió túlzottdeficit-eljárása alól is. Fontos lépés volt a deviza-államadósságnak az MNB Önfinanszírozási programja¹³ által is támogatott forintból történő refinanszírozása, aminek következtében az államadósság devizaaránya a 2011-es 50 százalékról öt év alatt 25 százalékra apadt.¹⁴ A devizakitetés nemcsak az államnál, hanem a lakoságnál is csökkent, a lakossági devizahitelek ugyanis 2014–2015-ben teljesen kivezetésre kerültek. Az MNB kamatcsökkentési politikája és önfinanszírozási intézkedései mind a növekedés, mind a költségvetési finanszírozása szempontjából kedvező kamatkörnyezetet teremtettek, amelynek hatására az államháztartás kamatkifizetései a GDP csaknem 1 százalékával apadtak két év alatt. A 2013-ban elindított jegybanki Növekedési Hitelprogram több mint 36 ezer hazai kis- és közepes vállalkozást juttatott kedvező finanszírozáshoz, csaknem 2500 milliárd forint összegben, amivel a program – az MNB becslése szerint – 2 százalék körüli

mértékben járult hozzá 2013 és 2016 között a gazdasági növekedéshez. A pozitív folyamatok elismerését jelentette, hogy 2016-ban Magyarország a nagy hitelminősítőknél újra a befektetésre ajánlott kategóriába került – ami azt is jelenti, hogy a gazdaság egyensúlya biztosított, azaz lehetőség van a növekedés fenntarthatóságára, vagyis a versenyképesség növelésére fókuszálni.

Az eredmények mellett is lehet azonban hiányérzetünk. Nem kétséges, hogy a rendszerváltozás jobb, élhetőbb országgá tette Magyarországot, de az is tény, hogy 25 évvel ezelőtt sokaknak volt egy olyan közös álma, amely mindmáig nem vált valóra – a fejlődés ellenére a Nyugat-Európa-hoz képesti magyar gazdasági lemaradás ugyanis nem szűnt meg, sőt, egyes régiós országok elhúztak mellettünk az előző évtizedben. Az elmúlt két évtizedben Magyarországon volt a régióban a leglassabb a felzárkózás üteme: az EU–28-hoz viszonyítva, a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre eső GDP átlagos felzárkózási üteme 1991 és 2015 között Magyarországon 0,4 százalékpontot tett ki, miközben a szlovák és lengyel érték is meghaladta az 1 százalékpontot.¹⁵

Az egyensúly és a növekedés „összebékítése” ezzel együtt is új helyzetet teremt, hiszen ezáltal megnyílt annak az elvi lehetősége, hogy Magyarország a felzárkózás érdekében szükséges lépéseket tegye. Ehhez a Versenyképesség és növekedés szerzőinek megközelítése szerint a termelési tényezők és az értékteremtő-képesség közötti egyensúly javítására van szükség, amivel Magyarország egy új egyensúlyi pályára állhat át és kikerülhet a közepes fejlettség csapdájából (*middle income trap*). Az új beruházások a termelékenység emelkedéséhez vezetnek, amely lehetővé teszi a bérek emelkedését és ezáltal a makrogazdasági keresletet is növeli. A magasabb kereslet magasabb foglalkoztatással konzisztens, amely megfelelő intézményi környezetet feltételezve további beruházásokat generál, és újratekődik a be-

mutatott hatásmechanizmus. A sikeres felzárkózáshoz a gazdasági szereplők hatékony együttműködése is szükséges: a vállalatoknak a beruházás, a kutatás-fejlesztés és az innováció terén, az államnak a stabilitás, az oktatás és az intézményrendszer tekintetében, a pénzügyi közvetítőrendszernek pedig a magánszektor finansziális forrásainak hatékony allokációjában és a kockázatok kezelésében van tennivalója, miközben mindehhez a magyar családok és a civilszféra adják a megfelelő humán hátteret.

MIKÉPP TEHETJÜK VERSENYKÉPESEBBÉ A MAGYAR GAZDASÁGOT?

A *Palotai Dániel* és *Virág Barnabás* által szerkesztett jegybanki monográfia egyik nagy hozzáadott értéke, hogy nemcsak a versenyképesség elméleti alapvetéseit mutatja be, hanem 50 konkrét javaslatot is tartalmaz a magyar versenyképességi lemaradás csökkentésére. A szerzők szerint a versenyképes magyar gazdaság versenyképes munkaerőpiacot és emberi erőforrást, versenyképes vállalati szektort, versenyképes államot, valamint versenyképes pénzügyi és bankrendszert jelent. A javaslatok egyértelmű társadalmi hasznosulását jelenti, hogy 2017 elejére számos javaslat esetében konkrét intézkedésekre is sor került – a következőkben ezt alátámasztandó a javaslatokhoz kapcsolódó eddig megtett intézkedéseket mutatom be, illetve ismertetem a még megvalósításra váró fontosabb felvetéseket is.

1 A versenyképes munkavállalás irányába tett lépésnek tekinthető, hogy 2017-ben a munkáltatói járulékkulcsok jelentős mértékben – 27 százalékról 22 százalékra – csökkentek, valamint 2018-ban további 2–2,5 százalékkal mérséklődnek, ami a bérnövekedés függvényében 2019–2022-ben is folytatódhat. Ugyancsak ebbe az irányba mutat a minimálbér 111 ezer forintról 127 650 forintra,

illetve a garantált bérminimum 129 ezer forintról 161 250 forintra való emelése, ami 2018-ban ugyancsak folytatódhat. Fontos változás a közmunkaprogram hatékonyságnöveledést célzó átszervezése, a versenyszektorral való kapcsolat erősítése, illetve az atipikus foglalkoztatási formák (táv munka, részmunkaidő) ösztönzése. Ezzel együtt a jegybanki szerzők szerint továbbra is jelentős tartalékok azonosíthatók a munkaerőpiacon például a nyugdíjrendszer és a munkahelyvédelem területén. *(Lásd 1. táblázat)*

2 Az emberi erőforrás versenyképessége megfelelő minőségű oktatást és az egészségügyet feltételez. Az oktatási területen voltak előremutató intézkedések (kiemelten a pedagógusi életpályamodell bevezetése, a duális szakképzés elindítása), de nem kétséges, hogy itt még van tennivaló (például a munkapiaci igényekhez igazított tananyagok erősítése és a nyelvtudás minőségének javítása). A magyar egészségügyi rendszer – amelynek versenyképességi jelentőségére korábban hangsúlyosan mutatott rá többek között *Lentner* (2007b) – forráshiánnyal küzd. Ennek pótlását a kötet részben a magánforrások bevonásával képzei el, illetve ugyancsak fontos célnak ismeri el az egészségügyi prevenció hazai erősítését. Ez utóbbit szolgálja az új Nemzeti Ifjúsági Stratégia, amely célként tűzte ki az iskoláskorú fiatalok egészségfejlesztését az iskolai szociális segítség módszereinek és eszközeinek felhasználásával. A kötet ezen felül többek között az öngondoskodás szerepének erősítését, a műszaki és természettudományos végzettséggel rendelkező diplomások arányának növelését is célul tűzi ki. *(Lásd 2. táblázat)*

3 A sikeres konvergenciához elengedhetetlen, így a vállalati versenyképesség egyik kulcsa a kellően magas és megfelelő struktúrájú tőkefelhalmozás. Ezt támogatja, hogy az eddig progresszív – 10 és 19

A VERSENYKÉPESSÉG ÉS NÖVEKEDÉS MONOGRÁFIA JAVASLATAI A MUNKAVÁLLALÁS VERSENYKÉPESSÉGÉNEK JAVÍTÁSÁRA*

A munkavállalás versenyképessége
1. A munkát terhelő adók mérséklése
2. A legkevésbé foglalkoztatott csoportok munkára ösztönzése
3. A Munkahelyvédelmi Akcióterv felső korlátjának megemlése a minimálbér összegéig
4. A közmunkarendszer fejlesztése: oktatás és piaci foglalkoztatás ösztönzése
5. A nyugdíjrendszer munkaerőpiacon maradási ösztönző elemeinek erősítése
6. Atipikus foglalkoztatási formák ösztönzése

*: kiemeléssel jelölve azokat, amelyek 2017 elejére megvalósultak, vagy a megvalósulás fázisába kerültek

Forrás: saját szerkesztés

A VERSENYKÉPESSÉG ÉS NÖVEKEDÉS MONOGRÁFIA JAVASLATAI AZ EMBERI ERŐFORRÁS VERSENYKÉPESSÉGÉNEK JAVÍTÁSÁRA*

Az emberi erőforrás versenyképessége
1. A demográfiai folyamatokat érintő intézkedések
2. Többletforrás biztosítása a magánforrások egészségügyi szektorba történő beengedésével
3. Az egészségügyi prevenció erősítése
4. A gyermekvállalás és a nyugdíj összekapcsolása
5. Az öngondoskodás szerepének erősítése
6. Az oktatásra fordított költségvetési és privát források növelése
7. Az alap- és középfokú oktatás minőségének javítása
8. A nyelvtudás javítása a középfokú oktatásban
9. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának további növelése
10. Műszaki és természettudományos végzettséggel rendelkező diplomások arányának növelése
11. Felsőoktatási szektorra jutó K+F-kiadások növelése
12. Mentális egészség csomag

*: kiemeléssel jelölve azokat, amelyek 2017 elejére megvalósultak, vagy a megvalósulás fázisába kerültek

Forrás: saját szerkesztés

százalékos adókulccsal rendelkező – társasági-nyereség-adó 2017-től egységesen 9 százalékra csökkent, továbbá az egyszerűsített és kedvezményes kisvállalati adózási lehetőségek (kata, kiva) igénybevételi feltételei eny-

hültek, valamint utóbbi mértéke szintén mérséklődött. A felhalmozott fizikai tőke minősége tekintetében stratégiai terület a vállalatok kutatása és fejlesztése (K+F), a közepes fejlettség csapdája a nemzetközi tapasztalatok

szerint az innovációs képesség javításán keresztül kerülhető el. E téren Magyarország a kelet-közép európai versenytársakkal összevetve viszonylag jól teljesít, az európai uniós átlagtól azonban elmarad, így itt lehet tere további ösztönző lépéseknek. A vállalati versenyképességet javítja minden olyan intézkedés is, amely csökkenti az adóelkerülést (az ugyanis torzíja a versenyt és a hatékony tőkeallokációt), különös tekintettel arra, hogy a rejtett gazdaság Magyarországon a GDP valamivel több mint ötödére tehető, ami meghaladja az európai uniós átlagot.¹⁶ A rejtett gazdaság visszaszorítására több intézkedés született az elmúlt években Magyarországon, amelyek közül a legnagyobb költségvetési hatással járó intézkedések az online pénztárgépek NAV-hoz kötése, illetve az Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer (EKÁER) bevezetése voltak. A jegybanki szerzők ezen felül a kkv-szektor tekintetében is több javaslatot is tettek, valamint a szabályozott energiaárak további csök-

kentését is indokoltnak és előremutatónak tartják (vállalati rezsicsökkentés). (Lásd 3. táblázat)

4 A versenyképes állam alapja a kisméretű adminisztráció, illetve a hatékony és átlátható intézményrendszer, miközben a magyar állam még mindig viszonylag nagy és nehézkes. A kormány több olyan intézkedést is hozott, ami ezt a problémát kezeli, amelyek közül a legnagyobb publicitást egyes kormányzati háttérintézmények megszüntetése kapott. Ugyancsak fontos hatékonysági lépésnek tekinthető, hogy az európai uniós forrásfelhasználás terén hangsúlyosabb szerepet kapott a gazdaságfejlesztés, a versenyképesség emelése, ami azt biztosíthatja, hogy a forrásbeáramlás a lehető leginkább a fenntartható növekedést tudja elősegíteni. Talán kevesen gondolják elsősre a versenyképesség javítását célzó lépésnek, pedig áttételesen ezt segíti elő, hogy az állami működés eredményessége és hatékonysága érdekében megerősítésre került a

3. táblázat

A VERSENYKÉPESSÉG ÉS NÖVEKEDÉS MONOGRÁFIA JAVASLATAI A VÁLLALATI VERSENYKÉPESSÉG JAVÍTÁSÁRA*

Vállalati versenyképesség
1. Adóelkerülés mérséklése
2. A társasági adó fizetésének egyszerűsítése
3. A beruházások ösztönzése érdekében a társasági adó közelítése a „pénzforgalmi” adózás felé
4. Meglévő adókedvezmények rendszeres értékelése
5. K+F-források növelése
6. Kutatók és fejlesztők létszámának növelése
7. Kkv-szektor innovációs menedzserkapacitásának növelése
8. Versengő garanciaszervezet a kkv-k hitelezésének elősegítése érdekében
9. Aktívabb hazai iparpolitika kialakítása, új technológiák adaptációja
10. Regionális és helyi gazdaságfejlesztés
11. Szabályozott energiaárak csökkentése

*: kiemeléssel jelölve azokat, amelyek 2017 elejére megvalósultak, vagy a megvalósulás fázisába kerültek

Forrás: saját szerkesztés

közpénzügyi ellenőrzés rendszere (Domokos, 2016).¹⁷ Ez tette lehetővé, hogy 2016-ban az Állami Számvevőszék rendszerszintű ajánlásokat tudott megfogalmazni a köztulajdonú vállalatok tulajdonosi joggyakorlói, a felügyelőbizottságai és a menedzsmentjei számára, ezzel támogatva az állammenedzsment megújítását (Domokos és tsai, 2016).¹⁸ A jegybanki kötet kiemelten fontosnak tartja az állami ügyintézés további felgyorsítását, az állami közmű szolgáltatások fejlesztését, valamint az EU-támogatások felhasználásának további növelését és hatékonyabbá tételét is. (Lásd 4. táblázat)

5 A Magyar Nemzeti Bank 2013-at követően számos intézkedést tett a pénzügyi és bankrendszer versenyképességének emelése, illetve az egészséges, versenyző bankrendszer¹⁹ kialakítása érdekében. Az intézkedések közül indokolt kiemelni lakossági devi-

zahitelek banki kitétséget és kockázatokat jelentősen mérséklő kivezetését,²⁰ a likvid értékpapírokra alapozó aktív bankrendszeri likviditáskezelést előmozdító Önfelfinanszírozási programot,²¹ a rendszerszintű stabilitási problémák kezelését lehetővé tevő makroprudenciális szabályozást,²² a bankok kkv-hitelezését újradinamizáló Növekedési Hitelprogramot,²³ illetve a felügyeleti terület integrálását. A pénzügyi rendszer egészségének versenyképessége tekintetében jelentős előrelépést jelentett, hogy a Budapesti Értéktőzsdé (BÉT) 2016 tavaszán új ötéves, 2016–2020-as időszakra vonatkozó stratégiát fogadott el.²⁴ Az új stratégia alapvető célja egy olyan átfogó tőzsdéfejlesztési program kidolgozása és megvalósítása Magyarországon, amelynek eredményeképpen a tőkeági forrásbevonás szerepe növekszik a magyar vállalatok finanszírozásában, hatékonyan kiegészítve a banki hitelezést. Előrettekintve szüksé-

4. táblázat

A VERSENYKÉPESSÉG ÉS NÖVEKEDÉS MONOGRÁFIA JAVASLATAI AZ ÁLLAM VERSENYKÉPESSÉGÉNEK JAVÍTÁSÁRA*

Állami versenyképesség
1. Az állami intézmények létszámának és bérkiadásának felülvizsgálata
2. Az államigazgatás struktúrájának felülvizsgálata
3. Rendszeres elégedettségmérés az állami szolgáltatások körében
4. A jogkövető magatartás ösztönzése
5. Az állami ügyintézés felgyorsítása az e-governance által
6. Az építési engedélyek kiadásának felgyorsítása
7. Az állami közműszolgáltatások fejlesztése
8. A csőd eljárások eredményességének növelése
EU-támogatások hatékonyabb felhasználása
1. A fejlesztéspolitika versenyképességi és növekedési vonatkozásai, valamint azok hatásai
2. A fejlesztéspolitika versenyképességi és növekedési tervei Magyarországon
3. A fejlesztési ciklus további felkészülési feladatai a versenyképesség és a növekedés szolgálatában
4. A közvetlen elérésű uniós források felhasználásának növelése Magyarországon

*: kiemeléssel jelölve azokat, amelyek 2017 elejére megvalósultak, vagy a megvalósulás fázisába kerültek

Forrás: saját szerkesztés

A VERSENYKÉPESSÉG ÉS NÖVEKEDÉS MONOGRÁFIA JAVASLATAI A PÉNZÜGYI ÉS A BANKSZÉKTOR VERSENYKÉPESSÉGÉNEK JAVÍTÁSÁRA*

Bankszektor versenyképessége
1. Növekedést támogató vállalati hitelezés ösztönzése
2. A háztartási szektor egészséges banki finanszírozása
3. Hosszú távon erős bankrendszeri tőke és likviditási helyzet
4. Hosszú távon jövedelmező bankrendszer
5. A nem teljesítő háztartási és vállalati hitelállományok csökkenése
6. Hatékony és innovatív bankrendszer
7. Versenyző bankrendszer
Kiemelt pénzügyi témák
1. Tőzsdei aktivitás és kapitalizáció bővítése
2. A lakossági megtakarítások növelésének ösztönzése

*: kiemeléssel jelölve azokat, amelyek 2017 elejére megvalósultak, vagy a megvalósulás fázisába kerültek

Forrás: saját szerkesztés

ges a bankrendszeri verseny további erősítése, különösen a lakossági hitelezési szegmensben, illetve az innováció és a hatékonyság növelése a szektor egészében.

ÖSSZEGZÉS, KONKLÚZIÓ

Magyarország potenciális növekedése érdemben javult 2010 óta. A fiskális és a monetáris fordulat megalapozta a makrogazdasági stabilizációt és elvezetett oda, hogy 2016 végére Magyarország az összes hitelminősítőnél a befektetésre ajánlott kategóriába került. A stabilitás ugyanakkor nem csupán önmagában való eredmény, hanem egyben egy olyan kitüntetett állapot is, amely lehetőséget teremt a versenyképességi fordulat végrehajtására, a közepes fejlettség csapdájából való kitörésre.

A versenyképesség komplex fogalom, ezért csak azok az országok lehetnek sikeresek ezen a téren, amelyek egymásra épülő és egymást kiegészítő intézkedéseket hoznak a

kompetitivitás erősítésére. Mind a munkaerőnek, mind a vállalati szektornak, mind az államnak és a pénzügyi rendszernek versenyképesnek kell lennie ahhoz, hogy Magyarország fenntartható felzárkózási pályára állhasson.

Ehhez a versenyképességi fordulathoz ad támpontokat a Palotai Dániel és Virág Barnabás által szerkesztett Versenyképesség és növekedés című monográfia, ami a Magyar Nemzeti Bank könyvsorozatának második kiadványaként 2016-ban jelent meg. A tanulmánykötet jelentős hozzáadott értéket képvisel, hiszen nemcsak az elméleti modelleket és a nemzetközi tapasztalatokat összegzi, hanem 50 konkrét javaslatot is tesz a magyar versenyképesség javítására. Az elemzői munka egyértelmű társadalmi hasznosulását jelzi, hogy a javaslatok mintegy felénél már konkrét intézkedések történtek a kötet megjelenése óta eltelt egy évben.

A kötet egyértelműen bebizonyítja, hogy bár nehéz kitörni a közepesen fejlett stá-

tuszból, de átfogó versenyképességet javító programokkal és az egyensúlyt megőrző növekedéssel sikerülhet a tartós felzárkózás. A feladatot nehezíti, hogy North-vel (1992) összhangban a sikeresen felzárkózó országoktól csak egyetlen jó tanácsot kaphatunk:

nincs egységes recept, nincsen királyi út, a sajátos magyar megoldások felkutatását és kidolgozását nem lehet megúszni, a kreativitást nem lehet megspórolni. *József Attila* ismert sorát parafrázálva: „ez a mi munkánk; és nem is kevés”.

JEGYZETEK

¹ A tartósan lassú növekedés problémájáról lásd: MNB (2015)

² Lásd: Matolcsy (2015)

³ Palotai Dániel – Virág Barnabás: Versenyképesség és növekedés. Magyar Nemzeti Bank, 2016. ISBN 978-615-5318-04-7

⁴ Lásd: Cann (2016)

⁵ További részletekért lásd: https://ec.europa.eu/growth/industry/competitiveness_en

⁶ A versenyképesség kiterjesztett megközelítéséről lásd World Economic Forum (2017)

⁷ „*We simply don't know how to transform ailing economies into successful ones but some fundamental characteristics of institutions suggest some clues.*” Lásd: North (1992)

⁸ „*It is adaptive rather than allocative efficiency which should be the guide to policy*” Lásd: North (1992)

⁹ A versenyképesség új típusú tényezőiről lásd Lentner (2007a) rendszerszintű megállapításait.

¹⁰ Egy ilyen lista természetesen valamilyen szempontból mindenképp szubjektív, de sikeresen felzárkózó országoknak jelen esszé azokat az országokat tekinti, amelyek szignifikánsan növelni tudták egy főre eső nemzeti jövedelmüket az Amerikai Egyesült Álla-

mok értékéhez képest 1960 és 2014 között (kiemelten például Japán, Dél-Korea, Tajvan, Szingapúr, Hongkong, illetve Európában Finnország, Ausztria és Írország). Lásd: Penn World Table 9.0; <http://www.rug.nl/ggdc/productivity/pwt/>

¹¹ Konvencionális, azaz a hiány emelkedését jelentő anticiklikus fiskális politikára nem volt lehetősége Magyarországnak, ezért úgy kellett a gazdaságot ösztönözni, hogy közben csökkent a költségvetés hiánya. Ehhez kellett a szektorális különadók, ami egyben igazságosabb közteherviselést is jelentett.

¹² Lásd: Baksay – Palotai-Szalai (2016)

¹³ MNB (2016a)

¹⁴ Ezek az értékek az államháztartás központi alrendszerének devizaarányát jelentik, a teljes államháztartásé ennél 2–3 százalékponttal magasabb.

¹⁵ A magyar gazdaság egyik legnagyobb versenyhátrányává az vált, hogy a magyar export hazai hozzáadott értéke kelet-közép-európai összevetésben is alacsony szinten ragadt: az alig több mint 50 százalékos magyar értéknél Szlovákia és Csehország értéke is magasabb, a lengyel arányszám pedig a 70 százalékot közelíti, a román ráta pedig meg is haladja azt.

¹⁶ Schneider (2015) alapján, amely 31 európai és 5 egyéb fejlett (OECD-) országban vizsgálta a rejtett gazdaság méretét és fejlődését 2003 és 2015 között.

- ¹⁷ Az Állami Számvevőszék jogosítványainak kiteljesedéséről és az új közpénzügyi szabályozásról lásd: Domokos (2016)
- ¹⁸ Domokos és tsai (2016) az állami és önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok irányítására fókuszálva fogalmaz meg szempontokat az állammenedzsment megújításához
- ¹⁹ Erről részletesen ír: Nagy – Vonnák (2014), illetve Dancsik (2017)
- ²⁰ A forintosítás keretrendszeréről és időzítéséről lásd: Kolozsi – Banai – Vonnák (2015)
- ²¹ MNB (2016a)
- ²² MNB (2016b)
- ²³ MNB (2016c)
- ²⁴ BÉT (2016)

IRODALOM

- BAKSAY G. – PALOTAI D. – SZALAI Á. (2016): Fenntartható Magyarország csökkenő államadósság-pályája. MNB szakmai cikk. 2016. február. <https://www.mnb.hu/letoltes/baksay-gergely-palotai-daniel-szalai-akos-fenntarthato-magyarorszag-csokkeno-allama.pdf>
- CANN, O. (2016): What is competitiveness? World Economic Forum, September 2016 <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/what-is-competitiveness/>
- DANCSIK B. (2017): Miért (és hogyan) versenyezzenek a bankok? MNB szakmai cikk. 2017. február <https://www.mnb.hu/letoltes/jodancsik-mnbhohn-lapra-szcikk-verseny-1-rev.pdf>
- DOMOKOS L. – VÁRPALOTAI V. – JAKOVÁC K. – NÉMETH E. – MAKKAI M. – HORVÁTH M. (2016): Szempontok az állammenedzsment megújításához – Fókuszban az állami és önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok irányítása. *Pénzügyi Szemle* 2016/2 (p. 185–204.) https://www.asz.hu/storage/files/files/penzugyszemle/2016/domokos_2016_2.pdf
- DOMOKOS L. (2016): Az Állami Számvevőszék jogosítványainak kiteljesedése az új közpénzügyi szabályozás keretében. *Pénzügyi Szemle* 2016/3 (p. 299–319.) <https://www.asz.hu/hu/penzugyi-szemle/az-asz-jogositvanyainak-kiteljesedese>
- KOLOZSI P. P. – BANAI Á. – VONNÁK B. (2015): A lakossági deviza-jelzáloghitelek kivezetése: időzítés és keretrendszer. *Hitelintézési Szemle*. 14. évf. 3. szám, 2015. szeptember, 60–87. oldal
- LENTNER Cs. (2007a): A magyar nemzetgazdaság versenyképességének új típusú tényezői. In: Lentner Csaba (szerk.): *Pénzügypolitikai stratégiák a XXI. század elején: prof. dr. Huszti Ernő DSc. egyetemi tanár a pénzügyi intézményrendszer, a tudomány és a felsőoktatás szolgálatában : tiszteletkötet 75. születésnapja alkalmából*. 585. oldal Budapest: Akadémiai Kiadó, 2007. 271–297. oldal (ISBN:978–963–05–8452–4)
- LENTNER Cs. (2007b): Az egészségügyi ellátórendszer, mint új típusú versenyképességi tényező a konvergencia program tükrében. *ORVOSI HETILAP* 148:(2) 71–76. oldal
- MATOLCSY Gy. (2015): *Egyensúly és növekedés – Konzolidáció és stabilizáció Magyarországon, 2010–2014*. Kairosz kiadó. ISBN 978–963–662–734–8
- MATOLCSY Gy. (2016): A versenyképesség növelésén alapuló gazdaságpolitikát kell folytatni. *Magyar Idők*, 2016. február 22. <http://magyaridok.hu/gazdasag/matolcsy-gyorgy-a-versenykepesseg-novelesen-alapulo-gazdasagpolitikait-kell-folytatni-403033/>

NAGY MÁRTON – VONNÁK BALÁZS (2014): Egy jól működő magyar bankrendszer 10 ismérve. MNB kiadvány, 2014. <https://www.mnb.hu/letoltes/egy-jol-mukodo-magyar-bankrendszer-10-ismerve.pdf>

NORTH, D. C. (1992): The new institutional economics and development. Washington University, St. Louis <http://www2.econ.iastate.edu/tesfatsi/NewInstE.North.pdf>

PALOTAI D. – VIRÁG B. (2016): Versenyképesség és növekedés. *Magyar Nemzeti Bank*. ISBN 978–615–5318–04–7

RODRIK, D. – SUBRAMARIAN, A. (2003): The Primacy of Institutions (and what this does and does not mean). IMF, 2003. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2003/06/pdf/rodrrik.pdf>

SCHNEIDER, FR. (2015): Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>

World Economic Forum (2017): The Inclusive Growth and Development Report 2017. [http://](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf)

www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf

BÉT (2016): A BÉT 2016–2020-as stratégiájának fő irányai. BÉT kiadvány. <https://www.bet.hu/Rolunk/a-budapesti-ertektozsderol/A-BET-2016-2020-as-strategiajanak-fo-iranyai>

MNB (2015): Növekedési jelentés, MNB kiadvány. 2015. <https://www.mnb.hu/letoltes/hun-novekedesi-boritoval.pdf>

MNB (2016a): Az Önfelújítási program első két éve. Szerk: Hoffmann Mihály és Kolozsi Pál Péter. MNB kiadvány,

MNB (2016b): Stabilitás ma – Stabilitás holnap. A Magyar nemzeti bank makroprudenciális stratégiája. MNB kiadvány, 2016. <https://www.mnb.hu/letoltes/az-mnb-makroprudencialis-strategiaja-2016.pdf>

MNB (2016c): A Magyar Nemzeti Bank hitel-ösztönző eszközének tapasztalatai (2013–2015). MNB kiadvány, 2016. <https://www.mnb.hu/letoltes/novekedesi-hitelprogram-a-magyar-nemzeti-bank-hitelosztonzoz-eszkozzenek-tapasztalatai.pdf>